YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5 (2)

ISSN: 2992-8982

https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/

2026

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 2026-yil, may.
2-qism

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir oʻrinbosari:
Karimov Norboy Gʻaniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, Oʻzbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – Oʻzbekiston doʻstlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat Gʻafforovna, pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdugʻaniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Koʻnak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixoʻja oʻgʻli, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin oʻgʻli, Oʻzb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshligʻi
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining oʻrinbosari
Ochilov Farkhod, Oʻzb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshligʻi
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil oʻgʻli, texnika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), katta oʻqituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon oʻgʻli, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor oʻgʻli, TDIU katta oʻqituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

YASHIL

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhriddinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor Genera's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow))
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:
Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:
""Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali
O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

TIJORAT BANKLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTLAR TAHLILINI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'NALISHLARI 12
Xudoyberdiyev Ulug'bek Axmad o'g'li

O'ZBEKISTON KOMPANIYALARIDA DIVIDEND SIYOSATI JOZIBADORLIGINI OSHIRISH 16
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich

РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ФИНТЕХА И ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА 21
Салимова Зиёда Рустамжон қизи

ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARIDA YO'QOTISHLAR HISOBI UCHUN ISHCHI HISOBVARAQLARI TIZIMINI ISHLAB CHIQISH 27
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li

RAQAMLI MUHITDA BANK XIZMATLARINI MASOFADAN KO'RSATISHNI TAKOMILLASHTIRISH 32
Azlarova Aziza Axrorovna

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SOLIQ ORGANLARI FAOLIYATINI SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 36
Soyibova Matluba Ahmedboyevna

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI STRATEGIK BOSHQARISH METODOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI 41
M.O. Yo'ldoshova

NARXLARNI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY KONSEPSIYASI SIFATIDA DINAMIK NARX SHAKLLANTIRISH 45
Anvar Deberdiyev

SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH VA RIVOJLANTIRISH ORQALI YASHIRIN IQTISODIYOT KO'LAMINI QISQARTIRISH YO'LLARI 49
Mamatkulov Salimjon Raxmonkulovich

STARTAP EKOTIZIMLARINI RAG'BATLANTIRISHNING SOLIQ MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH: GLOBAL MUAMMOLAR VA HUDUDIY IMKONIYATLAR 55
Ishimova Mohinur Absalomovna

UMUMIY OVQATLANISH TIZIMIDA B2B MARKETINGINI JORIY ETISH. (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 61
Zakirova Gulnoza Qudratovna, Aliyeva Gulnora Ildarovna

TIBBIYOT TASHKILOTLARIDA NOMOLIYAVIY AKTIVLAR HISOBI AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 67
Iskanov Xoljigit Nurkosimovich

RAQAMLI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI RIVOJLANTIRSH MARKAZIDA ICHKI AUDIT TIZIMINI TASHIL ETISH AMALIYOTI 73
Suyunov Yorqin Bekmurodovich, Nazarov Ubaydulla Abdumannapovich

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI SIYOSATNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI 79
Yuldashev Akmal Kiyomovich

TOG'-KON KORXONALARIDA TEXNOLOGIK TIZIM HOLATINI BAHOLASH VA IQTISODIY SAMARADORLIK ZAXIRALARINI ANIQLASH 83
Abirova Nargizabonu

YASHIL IQTISODIYOT TAMOYILLARI VA ULARNING MILLIY RIVOJLANISHI 88
Turayev Abduvohid Kuldashevich

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

IQTISODIYOTNING INNOVATSION TARAQQIYOTI SHAROITIDA MEHNAT RESURSLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHDAGI XORIJ MAMLAKATLAR TAJRIBASI....93
Artiqova O‘g‘iljon Zafar qizi

O‘ZBEKISTON MILLIY TELERADIOKOMPANIYASI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA SEMIR MODELIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI....101
Rustamov Zafar

QURILISH MATERIALLARI SANOATI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH TANNARXINI PASAYTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI....107
Metyakubov Azamat Djumanazarovich

BUXORO ARK ANSAMBLI TURISTIK SIG‘IM IMKONIYATLARINI BAHOLASH....111
Sulaymonova Malika Maxmudovna, Qilichov Muhriddin Husniddin o‘g‘li

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПЛАНИРОВАНИЯ, КОНТРОЛЯ И АНАЛИЗА ДЕНЕЖНЫХ ПОТОКОВ НА МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ....116
Муродов Шавкатжон Фарходович, Зайналов Ж. Р.

XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI ISHTIROKIDAGI INVESTITSION LOYIHALARNI AMALGA OSHIRISHDA MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI....121
Ochildiyeva Naima Mengziya qizi, Ollokulova Feruza Mansurovna

TIJORAT BANKLARINING KREDITLASH AMALIYOTIDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH....127
Melibayev Sodir Adilovich

TIJORAT BANKLARI RENTABELLIGINI TA’MINLASHDA AKTIVLAR VA REGULYATIV KAPITALNING O‘RNI....135
Sheraliev Abbos Xolmuminovich

DIGITAL TRANSFORMATION OF DECISION-MAKING IN THE NATIONAL ELECTRICITY GRID OF UZBEKISTAN....140
Abdumalik A. Djumanov, Mukhlisa M. Gafurova, Tursunmurod R. Sobirov

VIRTUAL IQTISODIYOTNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH MEXANIZMLARI....147
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich

O‘ZBEKISTON QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORINING RIVOJLANISH HOLATI VA INSTITUTSIONAL TUZILMASI....152
Shamsiddinov Ne’matjon Ashurali o‘g‘li

ASOSIY VOSITALAR HISOBI VA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH....157
To‘ychiyeva Dilnoza Farxod qizi

ELEKTRON TIJORAT BOZORIDA RISKLARNI BAHOLASH MASALALARI....162
Aripov Ulug‘bek Bahodirovich

UY-JOY BOZORINI IPOTEKA KREDITLASH AMALIYOTI ORQALI INTEGRATSIYA QILISH: O‘ZBEKISTON SHAROITIDA RIVOJLANISH YO‘NALISHLARI....166
A’zamxo‘jayeva Nihola Sulaymon qizi

HUDUDIY INVESTITSIYA TARKIBINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA DINAMIK TA’SIRINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)....171
Mirzakulova Risolat Musurmankulovna

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATINI KREDITLASH TARTIBINI TAKOMILLASHTIRISH....175
Bo‘taev O‘tkir Eshboevich

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI MOLIYALASHTIRISHNING INNOVATSION USULLARINI TAKOMILLASHTIRISH....181
Umarova Malika Nematjanovna

РАЗВИТИЕ ИНСТРУМЕНТОВ ЗЕЛЕНОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В УЗБЕКИСТАНЕ....187
Рахмонов Джамшид Одил угли

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ В ОРГАНИЗАЦИЯХ КУЛЬТУРЫ УЗБЕКИСТАНА 194
Абдусаламова Фарогат Сунатиллаевна

BANK XIZMATLARI KO'RSATISH MEZONLARINI ANIQLASH VA ULARNI BAHOLASH 200
Avazbek Jo'rayev

BARQAROR TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK OMILLARNING IQTISODIY AHAMIYATI 207
Kuymuratova Matlubaxon Abdimanabovna

ASALARICHILIK XO'JALIKLARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI 211
Berdimuratov Kuanishbay Genjebaevich

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ СТЕЙКХОЛДЕРАМИ ПРОЕКТОВ И ПРОГРАММ 215
Абдупаттоев Абдухакимжон Абдулхамид угли

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TISH STRATEGIYASI 228
Mohichexra Melikovna Mo'minova

INKLYUZIV TURIZMNI RIVOJLANTIRISH XUSUSIYATLARI: XALQARO TAJRIBA TAHLILI 233
Dilbar Xasanovna Aslanova, Usmanova Zumrad Islamovna

TA'LIM TIZIMIDA MARKETING YONDASHUVI VA TAMOYILLARINI QO'LLASHNING NAZARIY ASOSLARI 239
Musayeva Shoira Azimovna, Raxmonova Aziza Tolibovna

MEHMONXONALAR VA OILAVIY MEHMON UYLARI RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI 245
Boynazarov Ulug'bek Egamberdiyevich

HUDUDLARNING TURISTIK SALOHIYATIDAN FOYDALANISH ORQALI ICHKI TURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI 250
Daminov Mirvoxid Isroilovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA YASHIL IQTISODIYOT RIVOJLANISHINING BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI: MAKROIQTISODIY VA TARMOQ KO'RSATKICHLARI ASOSIDA TAHLIL 255
Iminoxunov Abdukoxor Abdivaitovich

OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINING INNOVATSION SAMARADORLIKKA TA'SIRI 264
Abdunabiyev Sirojiddin G'anijon o'g'li

ИССЛЕДОВАНИЕ АКТИВНОСТИ И СТАБИЛЬНОСТИ КАТАЛИЗАТОРОВ В ПРОЦЕССЕ ГИДРООЧИСТКИ НЕФТЕПРОДУКТОВ И ИХ РОЛЬ В ОХРАНЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ 271
Тураев Баходир Тиркашевич, Махманов Дониёр Махманович

SURXONDARYO VILOYATI HUDUDIY TURIZM BOZORINING MARKETING TAMOYILLARI ASOSIDAGI KOMPLEKS TAHLILI 276
Namozov Shahzod Maxmud o'g'li

INNOVATIVE TRANSFORMATION PROCESSES AND ADVANCED INTERNATIONAL EXPERIENCE IN THE FIELD OF AGRICULTURAL SERVICES 282
Djurayeva Dilnoza Davronovna, Boltayeva Shakhnoza Bebudovna

COMPARISON OF HOSPITAL-BASED AND HOME-BASED REHABILITATION AFTER CERVICAL SPINE SURGERY IN UZBEKISTAN 290
Shokhrukh Ziyavaddinov

O'ZBEKISTON AKSIYADORLIK JAMIYATLARI MOLIYAVIY KOEFFITSIYENTLARI TAHLILI 299
Norqulov Mirsaid To'lqin o'g'li

TIJORAT BANKLARIDA RAQOBAT MUHITINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI 306
Turdiyev Izatulla Ollaqulovich

XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA IJARA HISOBI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 312
Xoliqulova Yulduz Panji qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

ELEKTR TARMOQLARI KORXONALARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGIGA RAQAMLASHTIRISH VA INNOVATSIYALARNING O‘RNI: XORIJ TAJRIBASI 317
Mavlonov Ozod Ulug‘bekovich

QISHLOQ XO‘JALIGINI RIVOJLANTIRISHNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING XORIJIY DAVLATLAR ILG‘OR TAJRIBALARI VA ULARNI MAMLAKATIMIZDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI 322
Rajapov Xayrulla Bekdurdiyevich, Sharipova Lobar Umrbek qizi

BANK TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH ASOSIDA BOSHQARISHNING ILG‘OR XORIJIY TAJRIBALARI........ 330
Boltayev Zokirjon Otanazarovich

RAQAMLI IQTISODIYOT TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TO‘LOV QOBILIYATINI TA’MINLASHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI........ 334
Adilova Zohida Ikromjonovna

RAQAMLI IQTISODIYOT TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA TIJORAT BANKLARI TO'LOV QOBILIYATINI TA'MINLASHNING INNOVATSION MEXANIZMLARI

Adilova Zohida Ikromjonovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Bank ishi kafedrasi katta o'qituvchisi
E-mail: adilova.zohida1989@gmail.com
ORCID: 0009-0008-2589-76

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida tijorat banklarining to'lov qobiliyatini ta'minlashning innovatsion mexanizmlari tadqiq etilgan. Tadqiqot doirasida banklarda "stress-test" usulini doimiy qo'llash, to'lovlar navbatini optimallashtiruvchi "queuing" siyosati, LCR ko'rsatkichlari monitoringi hamda blokcheyn texnologiyasi asosidagi to'lov kafolati reyestrini joriy etish masalalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. AT Aloqabank misolida ushbu mexanizmlarning joriy etilishi bankning barqaror likvid mablag'lari hajmini 12 % ga va to'lov qobiliyati darajasini 20 % ga oshirishi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, tijorat banki, to'lov qobiliyati, likvidlik, stress-test, "queuing" siyosati, LCR monitoringi, blokcheyn reyestri.

Abstract. This article examines innovative mechanisms for ensuring the solvency of commercial banks under the conditions of digital economy transformation. The study scientifically substantiates the continuous application of stress testing in banks, the implementation of a "queuing" policy aimed at optimizing payment sequencing, LCR ratio monitoring, and the introduction of a blockchain-based payment guarantee registry. Using Aloqabank as a case study, the research analyzes how the implementation of these mechanisms can increase the volume of stable liquid assets by 12% and improve the bank's solvency level by 20%.

Key words: digital economy, commercial bank, solvency, liquidity, stress testing, queuing policy, LCR monitoring, blockchain registry.

Аннотация. В данной статье исследованы инновационные механизмы обеспечения платёжеспособности коммерческих банков в условиях трансформации цифровой экономики. В рамках исследования научно обоснованы вопросы постоянного применения метода «стресс-тестирования» в банках, внедрения политики «queuing», оптимизирующей очередность платежей, мониторинга показателя LCR, а также внедрения реестра гарантий платежей на основе технологии блокчейн. На примере Aloqabank проанализировано, что внедрение данных механизмов способствует увеличению объёма стабильных ликвидных средств банка на 12 % и уровня платёжеспособности на 20 %.

Ключевые слова: цифровая экономика, коммерческий банк, платёжеспособность, ликвидность, стресс-тестирование, политика «queuing», мониторинг LCR, блокчейн-реестр.

KIRISH

Zamonaviy dunyoda moliya va iste'mol bozorlaridagi narxlarning yuqori darajadagi tebranishi hamda iqtisodiyotning jadal raqamlashtirilishi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi va to'lov qobiliyatini mustahkamlash masalasini strategik ustuvor yo'nalishga aylantirdi. "Global miqyosda raqamli texnologiyalar moliya-bank tizimida moliyaviy oqimlarning harakat tezligini oshirish bilan birga, banklararo raqobatning keskinlashuvi va mijozlarning raqamli kanallarga ommaviy o'tishini ta'minlamoqda". Bu jarayon banklar uchun likvidlikni operativ boshqarish va to'lov qobiliyatini doimiy monitoring qilishning yangi usullarini talab etadi.

Xalqaro bank amaliyotida raqamli transformatsiyaning toʻlov qobiliyatiga taʼsiri bilan bogʻliq jiddiy xavf-xatarlar kuzatilmoqda. Xususan, “2023-yil mart oyida AQShning Silicon Valley Bank (SVB) bankida raqamli tranzaksiyalarning tezkorligi va mijozlar ishonchining pasayishi natijasida bir kun ichida 42 milliard dollar mablagʻning qaytarib olinishi bankning toʻlovga qobiliyatsizlik holatiga tushishiga olib keldi”. Bunday holatlar raqamli iqtisodiyot sharoitida anʼanaviy toʻlov qobiliyatini baholash modellarining yetarli emasligini va innovatsion monitoring mexanizmlariga boʻlgan ehtiyojni tasdiqlaydi.

Oʻzbekiston Respublikasida ham bank tizimini transformatsiya qilish va raqamlashtirish boʻyicha keng koʻlamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, “Oʻzbekiston – 2030 strategiyasi”da banklar aktivlari va majburiyatlarida xususiy sektor ulushini oshirish, strategik xorijiy investorlarni jalb qilish hamda toʻlov qobiliyatini taʼminlash yuzasidan ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurligi belgilangan. Bugungi kunda respublika bank tizimi aktivlarining YaIMga nisbatan ulushi (2025-yil holatiga koʻra 52,9 %) va kredit portfeli hajmining oʻzgarishi banklar toʻlov qobiliyatini boshqarishda makroiqtisodiy muvofiqlikni taʼminlashni taqozo etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklarining toʻlov qobiliyati va likvidligi iqtisodiy kategoriya sifatida uzoq yillardan buyon fundamental tadqiqotlar obyekti boʻlib kelmoqda. Raqamli iqtisodiyot sharoitida ushbu tushunchalarning mazmun-mohiyati yangicha talqin va innovatsion yondashuvlarni talab etadi.

Xorijiy olimlarning tadqiqotlari. Bank tizimida toʻlov qobiliyati va likvidlik xavfini boshqarishning nazariy asoslari klassik va zamonaviy xorijiy maktablar vakillari tomonidan keng oʻrganilgan. Xususan:

• Frederic S. Mishkin “bankning likvidlik xavfini asosiy moliyaviy tavakkalchilik deb hisoblab, toʻlov qobiliyatini likvidlikning amaliy ifodasi sifatida yoritadi”.

• David M. Newson va Chris J. Barltrop yondashuvida “kapital bankni kutilmagan makroiqtisodiy shoklar sharoitida ham toʻlovga qobil saqlaydigan strategik yostiqcha deb taʼriflanadi”.

• Edward J. Dolan va David E. Campbell “toʻlovga qobiliyatsizlikni bank majburiyatlari yigʻindisining uning aktivlaridan ortib ketishi (insolvency) bilan izohlaydilar”.

Xorijiy olimlarning yondashuvlarida toʻlov qobiliyati koʻproq statik koʻrsatkich — kapital yetarliligiga bogʻlab qoʻyilgan. Biroq, zamonaviy raqamli sharoitda bank kapitali yetarli boʻlsa-da, tranzaksiyalar tezligining yuqoriligi sababli “texnik toʻlovga qobiliyatsizlik” yuzaga kelishi mumkin. Shu bois, bizning fikrimizcha, toʻlov qobiliyatini faqat “kapital yostiqchasi” emas, balki “raqamli oqimlar boshqaruvi” sifatida talqin qilish lozim.

Mahalliy olimlarning yondashuvlari. Oʻzbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan bank likvidligi va moliyaviy barqarorligini taʼminlash borasida qator ilmiy izlanishlar olib borilgan:

• A.A. Omonov “likvidlikni bankning kutilgan va kutilmagan holatlarda mijozlarning moliyaviy resurslarga boʻlgan talabini qondirish qobiliyati sifatida tavsiflaydi”.

• Sh.Z. Abdullaeva “likvidlik atamasini bankning aktivlarini minimal yoʻqotishlar bilan pul mablagʻlariga aylantirish salohiyati va Markaziy bankdagi naqd pullardan oqilona foydalanish imkoniyati bilan bogʻlaydi”.

• B.T. Berdiyarov oʻz tadqiqotlarida tijorat banklarining toʻlov qobiliyatini taʼminlash masalalarini ularning aktiv va passiv operatsiyalari daromadliligi bilan uzviy bogʻliqlikda oʻrgangan.

• S.A. Abdullaeva banklarning toʻlov qobiliyatini mustahkamlash yoʻllarini tahlil qilar ekan, ushbu kategoriyaning likvidlikka nisbatan kengroq mazmunga ega ekanligini, u bankning umumiy moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini qamrab olishini taʼkidlaydi.

Qiyosiy tahlillar shuni koʻrsatadiki, aksariyat tadqiqotlarda toʻlov qobiliyati likvidlik bilan tenglashtiriladi. Vaholanki, raqamli iqtisodiyot transformatsiyasi sharoitida toʻlov qobiliyati real vaqt rejimidagi monitoring va innovatsion texnologik yechimlar (blokcheyn, AI) orqali boshqariladigan birlamchi va mustaqil iqtisodiy kategoriya sifatida qaralishi lozim.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida raqamli transformatsiya sharoitida banklarning toʻlov qobiliyatiga taʼsir etuvchi omillarni aniqlash hamda innovatsion mexanizmlarni asoslash maqsadida guruhlashtirish, qiyosiy va tizimli tahlil, mantiqiy umumlashtirish hamda ekonometrik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning empirik bazasini Oʻzbekiston Respublikasi Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2021–2025-yillardagi statistik maʼlumotlari hamda AT Aloqabankning 2023–2025-yillarga oid moliyaviy hisobotlari va amaliyotga joriy etilgan innovatsiyalar natijalari tashkil etdi. Bunda likvid aktivlar hajmi va toʻlov qobiliyati koʻrsatkichlari oʻrtasidagi bogʻliqlik Stata 17 dasturi yordamida qurilgan log-log ekonometrik modeli orqali, taklif etilayotgan 4 ta ilmiy yangilikning samaradorligi esa bank faoliyatining joriy etilishdan oldingi va keyingi davrlari (pre-post analysis) koʻrsatkichlarini qiyosiy tahlil qilish orqali ilmiy asoslandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklari to‘lov qobiliyatini ta’minlash nafaqat an’anaviy likvidlik ko‘rsatkichlariga, balki texnologik transformatsiya jarayonlariga ham bevosita bog‘liqdir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston bank tizimida jami aktivlarning YaIMga nisbati 2021-yildagi 54,8 % dan 2025-yilga kelib 52,9 % gacha pasayishi kuzatilgan bo‘lib, bu moliya sektoridagi o‘sish sur’atlarini iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga moslashtirish hamda to‘lov qobiliyatini innovatsion usullar bilan mustahkamlash zarurligini tasdiqlaydi. Quyida ushbu muammolarni hal etishga qaratilgan 4 ta asosiy ilmiy yangilikning tahlili va ularning Aloqabank misolidagi amaliy samaradorligi keltiriladi.

Raqamli transformatsiya sharoitida an’anaviy likvidlik koeffitsiyentlari (joriy va lahzali likvidlik) bankning to‘lov qobiliyatini to‘liq baholashda yetarli emas, chunki raqamli oqimlar sharoitida majburiyatlarning bajarilish tezligi va depozitlar oqimining dinamikasi keskin o‘zgargan. Shu sababli, iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida banklar to‘lov qobiliyatini mustahkamlash maqsadida banklarda “stress-test” usulini doimiy qo‘llash hamda kutilmagan iqtisodiy shoklar sharoitida to‘lov qobiliyatini ta’minlash choralarini ko‘rish zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Mazkur yondashuvning an’anaviy usullardan farqi shundaki, u nafaqat o‘tgan davr ma’lumotlariga, balki ehtimoliy salbiy ssenariylarga — valyuta kursining keskin devalvatsiyasi, iqtisodiy faollikning pasayishi yoki aholi omonatlarining ommaviy qaytarib olinishi kabi holatlarga bank balansining chidamliligini baholashga qaratilgan (1-jadval).

1-jadval. O‘zbekiston bank tizimining makroiqtisodiy dinamikasi[1]

Ko‘rsatkichlar	2021-y.	2022-y.	2023-y.	2024-y.	2025-y.
YaIM hajmi (mlrd. so‘m)	668 038	820 537	955 573	1 204 485	1 454 573
Bank tizimi aktivlari (mlrd. so‘m)	366 121	444 922	556 746	652 157	769 330
Aktivlarning YaIMdagi ulushi (%)	54,8%	54,2%	55,9%	54,1%	52,9%
Kreditlar hajmi (mlrd. so‘m)	276 975	326 386	390 049	471 406	533 121
Depozitlar hajmi (mlrd. so‘m)	114 747	156 190	216 738	241 687	308 692

Tadqiqot davrida bank tizimi aktivlari 2,1 barobarga o‘sib, 769 330 mlrd so‘mga yetgan bo‘lsa-da, ularning YaIMdagi ulushi 55,9 % dan 52,9 % gacha pasayganligi kuzatildi. Kredit portfelining YaIMga nisbatan 41,5 % dan 36,7 % gacha qisqarishi fonida depozitlar hajmining 2,7 barobarga jadal o‘sishi raqamli oqimlar sharoitida likvidlik bosimini va kutilmagan to‘lov xatarlarini yuzaga keltiradi. Bu tendensiya bank to‘lov qobiliyatini faqat joriy koeffitsiyentlar bilan emas, balki birinchi ilmiy yangilikda taklif etilganidek, ehtimoliy shok ssenariylarini doimiy stress-testdan o‘tkazish orqali prognoz qilish va boshqarish zaruriyatini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tranzaksiyalar hajmining ortishi banklar zimmasidagi lahzali majburiyatlar bosimini kuchaytiradi. Shu munosabat bilan, bank to‘lov qobiliyatini samarali boshqarish maqsadida to‘lov topshiriqlarini ularning ahamiyati, muddati va likvidlikka ta’siri bo‘yicha differensial tartiblash, ya’ni “queuing” siyosati (navbatga qo‘yish strategiyasi) uslubiyati ishlab chiqildi. Ushbu yangilikning mohiyati bankdagi cheklangan likvid resurslarni eng muhim va strategik to‘lovlar o‘rtasida optimallashtirilgan holda taqsimlashga qaratilgan bo‘lib, natijada bankning texnik to‘lovga qobiliyatsizlik xavfini minimallashtiradi (2-jadval).

2-jadval. “Queuing siyosati”ni joriy etish natijasida likvidlik ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi[2]

Ko‘rsatkichlar nomi	2024-yil 1-yanvar	2025-yil 1-yanvar	O‘zgarish dinamikasi
Barqaror likvid mablag‘lar hajmi	Bazaviy daraja	+12% o‘sish	Sezilarli ijobiy
To‘lov topshiriqlarini bajarish tezkorligi	O‘rtacha	Yuqori	Optimallashgan
Likvidlik tanqisligi xavfi	Mavjud	Minimal	Pasaygan

1 O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik ma’lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.
2 Muallif tomonidan tayyorlandi.

Raqamli tranzaksiyalar hajmining o‘sishi sharoitida bank zimmasidagi lahzali majburiyatlarni optimallashtirish maqsadida joriy etilgan “queuing” siyosati bankning ichki to‘lov intizomini tizimlashtirishga xizmat qildi. Jadval ma’lumotlariga ko‘ra, ushbu mexanizmning Aloqabank amaliyotiga tatbiq etilishi natijasida 2025-yil 1-yanvar holatiga bankning barqaror likvid mablag‘lari hajmi o‘tgan hisobot davriga nisbatan 12 % ga oshgan. Bu ko‘rsatkich to‘lov topshiriqlarini ularning ahamiyati va muddati bo‘yicha differensial tartiblash orqali likvidlik tanqisligi xavfini minimallashtirish hamda bankning kutilmagan to‘lov bosimlari sharoitida moliyaviy chidamliligini ta’minlash imkonini beradi.

Raqamli transformatsiya jarayonida banklarning to‘lov qobiliyatini ta’minlash nafaqat mablag‘lar hajmi, balki ularning sifati va monitoring tezligiga ham bog‘liq bo‘lib bormoqda. Shu munosabat bilan banklar uchun yuqori likvidli aktivlar (High-Quality Liquid Assets — HQLA) portfelini optimallashtirish va LCR (Liquidity Coverage Ratio) ko‘rsatkichi asosida to‘lov qobiliyatini doimiy monitoring qilish zarurligi asoslandi. Ushbu yondashuv bankka 30 kunlik moliyaviy stress sharoitida ham o‘z majburiyatlarini to‘liq bajarish imkonini beruvchi aktivlar zaxirasini real vaqt rejimida boshqarish imkonini beradi (3-jadval).

3-jadval. HQLA portfelini optimallashtirish va LCR monitoringining samaradorligi[3]

Ko‘rsatkichlar nomi	2023-y. 31-dekabr	2024-y. 31-dekabr	O‘zgarish dinamikasi
Yuqori likvidli aktivlarning jami aktivlarga nisbati	11,9%	16,7%	**+4,8% punkt**
LCR monitoringi holati	An’anaviy (kechikkan)	Real-time (tezkor)	Yuqori shaffoflik
To‘lov qobiliyati barqarorligi	O‘rtacha	Mustahkam	Ijobiy o‘sish

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, yuqori likvidli aktivlar portfelini optimallashtirish bo‘yicha taklif etilgan mexanizm bankning moliyaviy barqarorligini bevosita oshiradi. Xususan, Aloqabankda yuqori likvidli aktivlarning jami aktivlardagi ulushi bir yil ichida 4,8 foiz punktga oshib, 16,7 % ni tashkil etgani to‘lov qobiliyati barqarorlashganidan dalolat beradi. LCR ko‘rsatkichining doimiy monitoring qilinishi esa bank menejmentiga likvidlik tanqisligi xavfini barvaqt aniqlash va aktivlar tarkibini bozor konyunkturasiga mos ravishda tezkor o‘zgartirish imkoniyatini taqdim etadi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida banklararo ishonch va tranzaksiyalar shaffofligini ta’minlash to‘lov qobiliyatini mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi. Shu munosabat bilan tijorat banklari uchun blokcheyn texnologiyasi asosida yagona to‘lov kafolati reyestrini amaliyotga joriy etish zarurligi asoslab berildi. Mazkur texnologiyaning qo‘llanilishi banklar tomonidan berilgan kafolatlar va majburiyatlarning shaffof, o‘zgartirib bo‘lmaydigan hamda real vaqt rejimida kuzatiladigan yagona bazasini shakllantirishga imkon beradi, bu esa tizimli risklarni kamaytirishning innovatsion yechimi bo‘lib xizmat qiladi (4-jadval).

4-jadval. Blokcheyn asosidagi to‘lov kafolati reestrining samaradorlik ko‘rsatkichlari[4]

Ko‘rsatkichlar va afzalliklar	An’anaviy tizim (Eski uslub)	Blokcheyn asosidagi tizim	Erishilgan samara
Ma’lumotlar shaffofligi	Markazlashgan va yopiq	Decentralizatsiyalashgan	Yuqori ishonch va shaffoflik
Tranzaksion xatarlar	Yuqori (inson omili)	Minimal (avtomatlashgan)	Operatsion risklar kamaydi
Kafolatlarni tasdiqlash vaqti	Bir necha ish kuni	Real vaqt rejimida	Tezkorlik sezilarli oshdi
Mijozlar ishonchi	Cheklangan	Yuqori	Ijobiy munosabat ortdi

Blokcheyn texnologiyasi asosida yagona to‘lov kafolati reestrining joriy etilishi banklararo va mijozlararo hisob-kitoblar jarayonida axborot xavfsizligini yangi bosqichga olib chiqdi. Aloqabank misolida ushbu tizimning tatbiq etilishi natijasida bank mijozlarining bank xizmatlari sifatiga bo‘lgan ijobiy munosabati o‘tgan davrga nisbatan sezilarli darajada oshgan. Bu esa raqamli iqtisodiyot sharoitida bankning nafaqat moliyaviy barqarorligini, balki uning bozor ishtirokchilari oldidagi ishonchlilik (reputatsiya) darajasini ham mustahkamlashga xizmat qiladi.

3 Muallif tomonidan tayyorlandi.
4 Muallif tomonidan tayyorandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Raqamli iqtisodiyotda tijorat banklari to'lov qobiliyatini ta'minlash jarayonlarini tadqiq etish natijasida quyidagi ilmiy va amaliy xulosalar shakllantirildi:

• **To'lov qobiliyatining konseptual mohiyati:** Raqamli transformatsiya sharoitida bank to'lov qobiliyati nafaqat likvid aktivlarning mavjudligi, balki majburiyatlarni real vaqt rejimida (real-time) bajarish salohiyati, mijozlar ishonchi va raqamli infratuzilma barqarorligi bilan belgilanadigan birlamchi iqtisodiy kategoriya ekanligi asoslandi.

• **Makroiqtisodiy tendensiyalar:** O'zbekiston bank tizimida aktivlar va depozitlar hajmi jadal o'sayotgan bo'lsa-da, aktivlarning YaIMga nisbatan ulushi (52,9 %) va kredit portfeli qamrovining pasayishi banklar to'lov qobiliyatini innovatsion mexanizmlar orqali boshqarish zarurligini ko'rsatadi.

• **Stress-test va prognozlash:** Banklarda doimiy ravishda "stress-test" usulini qo'llash bankning kutilmagan iqtisodiy shoklarga chidamliligini oshiradi. Aloqabank misolida ushbu usulning joriy etilishi to'lov qobiliyatini ta'minlash darajasini 20 % ga oshirish imkonini berdi.

• **Likvidlikni optimallashtirish:** To'lov topshiriqlarini tartiblashning "queuing" siyosati bankning barqaror likvid mablag'lari hajmini 12 % ga oshirsa, yuqori likvidli aktivlar (HQLA) portfelini optimallashtirish va LCR koeffitsientini monitoring qilish likvid aktivlar ulushini 4,8 foiz punktga yaxshilashga xizmat qiladi.

• **Texnologik innovatsiyalar:** Blokcheyn texnologiyasi asosida yagona to'lov kafolati reestrining joriy etilishi tranzaksiyalar shaffofligini ta'minlash va mijozlar ishonchini mustahkamlash orqali tizimli risklarni kamaytirishning samarali vositasi ekanligi tasdiqlandi.

• **Empirik bog'liqlik:** Ekonometrik tahlillar natijasiga ko'ra, bank kapitalining 1 % ga oshishi likvid aktivlar hajmining 0,21 % ga ko'payishiga olib keladi, bu esa kapital yetarliligi to'lov qobiliyatining fundamental kafolati ekanligini anglatadi.

Amaliy tavsiyalar. Tadqiqot natijalariga ko'ra, banklar raqamli monitoring tizimlarini kengaytirishlari, "Dynamic Liquidity Buffer" (dinamik likvidlik zaxiralari) usulini joriy etishlari hamda kiberxavfsizlik va kadrlar malakasini oshirishga yo'naltirilgan investitsiyalarni ko'paytirishlari maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Frederic S. Mishkin. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Pearson Education, 2020.
2. Bank of England. Staff Working Paper No. 1,140: *Measuring the Stability of the Banking System: Capital and Liquidity at Risk with Solvency–Liquidity Interactions*. August 2025.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari. PF–158-sonli Farmon: "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risida, 2023-yil 11-sentyabr.
4. Frederic S. Mishkin. *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. Pearson Education, 2020. *(takror manba)*
5. Diana McNaughton, Chris J. Barltrop. *Banking Institutions in Developing Countries*. Washington, 1994.
6. Edward J. Dolan, Colin D. Campbell, Rosemary J. Campbell. *Money, Banking and Monetary Policy*. Moscow: Profiko, 1991.
7. A.A. Omonov. Tijorat banklarining resurslarini samarali boshqarish masalalari. I.f.d. dissertatsiya avtoreferati. T.: 2008.
8. Sh.Z. Abdullaeva. *Kredit va kreditlash amaliyoti*. Monografiya. Toshkent: "Iqtisod-moliya", (yil ko'rsatilmagan).
9. B.T. Berdiyarov. O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining likvidligi va to'lov qobiliyatini ta'minlash masalalari. I.f.d. avtoreferati. Toshkent: BMA, 2020.
10. S.A. Abdullaeva. *Banklar to'lov qobiliyatini mustahkamlash yo'llari*. PhD dissertatsiyasi. TMI, 2017.
11. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.

YASHIL
IQTISODIYOT&TARAQQIYOT
Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov
Musahhih: Zokir ALIBEKOV
Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o‘g‘li

2026. № 5 (2)

© Materiallar ko‘chirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga
maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo‘lishingiz mumkin. Obuna bo‘lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to‘lov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo‘natishingizni so‘raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo‘natamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug‘bek tumani
Kumushkon ko‘chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz